

DR. FERGE ZSUZSA

professzor emeritus

GÖNCZÖL KATI SZEREPE A SZOCIÁLPOLITIKAI KÉPZÉSBEN

Kedves Kati,

az első találkozásunk óta jó 40 év telt el – nem biztos, hogy mindenre jól emlékszem. Valószínűleg először azért kerestél meg, hogy szociológiai információkat szedjünk össze a bűnözés társadalmi összefüggéseiről. Akkor talán nem mentünk sokra, mert mellettünk fekvő Csutora, öreg pulink, aki egyre jobban szenvedett. Ez fontosabb volt, mint a tudomány. Együtt vittük be Csutorát az állatorvosi egyetemre, együtt vártuk meg, hogy elaltassák. Innen már csak a barátság felé vihetett az utunk. A kapcsolat egy ideig felejtethetetlen kirándulásokkal folytatódott. Aztán mindkettőnket elsodortak szaporodó kötelezettségek, de a közös érdeklődésből sok maradt. Én megértettem, hogy mennyire fontos a szociológiának a kriminológia és Te tíz éven át vállaltad, hogy nálunk is tanítod a kriminológia szociológiáját. Az már természetesen adódott, hogy amikor az ELTE szociológia tanszékén hozzáfoglunk a szociálpolitika szak anyagának kidolgozásához, ebben rész vettél. Ahogy Te írod 2016-ban: „nyolcvanas évek elején egy kora tavaszi, de még ködös délutánon a lejtős Alma utcában kapaszkodtunk felfelé Fazekas Mariannával. A romos, aládúcolt lépcsőházból jutottunk be a barátságos, meleg Ferge-hajlékba, ahol nyolc–tíz szakma lelkes képviselője zsíros kenyér és tea mellett már sokadik alkalommal tervezgette a szociálpolitika képzési programját.”

A szociológia és kriminológia összefüggése számokra mindig evidencia volt. Azt már a kriminológia alapítói tudták, hogy a bűnözés társadalmi jelenség, és hogy összefüggés van az egyenlőtlenségek, a rossz életkörülmények, a szegénység és a bűnözés között. Te ezt az elméleti vonalat folytattad. Minthogy felfogásodban a devianciák, és így a szegénység elleni küzdelemben megkerülhetetlen az állam szerepe, elkezdted ennek a szerepnek a kidolgozásával foglalkozni, amibe beletartozott a társadalom-és szociálpolitika is.

A bűnözést komplex társadalmi jelenségnek láttad és láttattad, amelyben a bűnelkövetők és sértettek adottságai, helyzete ugyanúgy kutatandók, mint a bűnözés egész folyamata, más társadalmi jelenségekkel való kapcsolata. E kettős közelítésben nem elégedtél meg az elméleti válaszokkal. Rendszeresen látogattad a börtönöket is, az érintett családokat is, de érdekelt az a családvizsgálat is, amit a nyolcvanas évek közepén folytattunk az MTA Szociológiai Kutató Intézetében. E kutatás a teljes népességet reprezentáló minta segítségével történt.

Azt akartuk megtudni, hogy milyenek a „bennragadás” és „kitörés” esélyei egy-egy család három generációjánál, ha felmérjük minden családot, vagyis az összes testvér és házastárs sorsát. Ezekből a kérdőívekből – hogy idézzek – „123 olyan családról sikerült három generációt átfogó vizsgálati anyagot gyűjteni, amelynek két vagy több tagja volt már büntetve, vagy a vizsgálat időpontjában folyt ellene büntetőeljárás.” Nem ismétlem meg (a „Bűnös szegényekben” szereplő) erről szóló fejezeteidet. Elég annyi, hogy most reprezentatív empirikus adatok alapján tudtad megmutatni nem csak azt, hogy az iskolázatlanok és szegények vannak többségben a deviáns családok között, hanem minden korábbinál részletesebben tudtad dokumentálni a deviáns helyzetek többgenerációs újratermelődésének folyamatát és jellemzőit.

Az újratermelődés azonban nem feltétlen szükségszerűség, ha van olyan intézmény, amely hatékonyan fellép ellene. A legtöbb forrással és hatalommal nyilvánvalóan az állam rendelkezik. A kérdés az, hogy mennyiben vállalja a felelősséget a hátrányos helyzetek javításáért, kidolgozza és megvalósítja-e az ilyen célokat szolgáló társadalom-és szociálpolitikát. Mert, ahogy írtad, „A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődésének megelőzésére ... elsősorban a szociálpolitika hivatott”. Ez a cikked 1983-ban jelent meg a szociálpolitikai képzés előkészítését szolgáló Szociálpolitikai Értesítőben.

A devianciák megelőzésében és a deviáns viselkedések megváltoztatásában nagy szerepet tulajdonítottál a szakembereknek, akik maguk még akkor nem léteztek. Ahogy abban a korai cikkben írtad: „Nincs egységes alapképzésben részesült, majd a konkrét feladatok jellegéhez specializálódott szakemberállomány.” Ezért szükségesnek láttad, hogy létrejöjjön egy Állami Szociálpolitikai Tanács, amely egy egységes szociálpolitikai koncepciót dolgozna ki (ami akkor nyomokban sem létezett), második, legsürgősebb feladata pedig a főhivatású szociális gondozók egységes alapképzésének megoldása lenne. (Mellesleg akkor még a foglaimaink is tisztázatlanok voltak. Azóta a „szociális gondozó” patriarchális fogalmát felváltotta az angoltól-németből importált „szociális munkás”.)

Már akkor azon gondolkodtál, hogy hol mindenütt lenne szociális munkásokra szükség. E területek között nem csak a nevelőotthonok, javítóintézetek, büntetés-végrehajtási intézetek szerepeltek, hanem szinte minden közösségi intézmény az iskoláig bezárólag, és minden hátrányos vagy speciális helyzetű csoport a nagycsaládosoktól az alkoholistáig. Éppen e sokrétűség miatt láttad úgy, hogy szükség van alapképzésre és arra épülő szakirányú specializációra. „Az alapképzés főiskolai jelleggel oldható meg. Az elsajátítandó ismeretek közül a legfontosabbak a szociológiai, a pedagógiai, a jogi, a pszichológiai, a közgazdasági és az egészségügyi alapismeretek.” Azt nem tehetted hozzá, hogy a szociálpolitika is elengedhetetlen tantárgy, mert ilyen tárgy akkor még nem létezett. Az utóbb kialakult tantervben mindazok az ismeretek helyet kaptak, amelyeket e korai munkádban megemlítettél.

A szociális munka felsőfokú képzése sajnos a kormányzat illetékesei számára messze nem volt olyan magától értődő, mint számodra. Az idézett cikket 1983-ban írtad. Megszámolni

se tudom, hány illetékestől kaptam a nyolcvanas évek elejétől kezdve azt a választ erre az igényre, hogy „ugyan, minek kellene felsőfokú végzettség ahhoz, hogy az öregek alatt kicseréljék a lepedőt?”. Az egyetemi rektorok többsége nem tudta elfogadni, hogy a tiszta tudomány összekeveredjen a legrosszabb helyzetű csoportokkal végzett gyakorlati munkával. Mint a szociálpolitikában általában mindenért, a felsőfokú képzésért is több évig kellett küzdenünk. Az első szociális munkás képzés csak 1989-ban indult el főiskolai szinten Szekszárdon, más egyetemeken és főiskolákon pedig évekkel később. Ma már szociálpolitikában is, szociális munkában is doktori programok vannak, és még mindig nincs elég képzett ember.

Igaz, manapság egyre kevésbé tart rájuk igényt a közigazgatás. 2010 óta, ahogy ma írod, az egyre növekvő szociális feszültségek feloldásában a büntető populizmus hatalomtechnikai eszközei kerültek előtérbe. Többek között 12 évre szállították le a büntető felelősségre vonás korhatárát; gyakorlatilag megszüntették a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának önálló rendszerét; a bűnelkövetők széles körére kiterjesztették a tényleges élethosszig tartó szabadságvesztés intézményét; bővítették a kriminális, elzárással is büntethető szabálysértések körét; erősödött a rendőri kontroll. Mindez a szociálpolitika gyengülését jelenti, és a bűnelkövetők családjait is érintő súlyos következményekkel jár. Újabb kihívások ezek mindazok számára, akik még felelősnek érzik magukat a közügyekért.

Kedves Kati, engedd meg, hogy ezt az alkalmat felhasználva megköszönjem azt, hogy mindig a közügyekért felelősök oldalán álltal, meg mindazt a felbecsülhetetlen értékű munkát, amit a szociálpolitika fejlesztéséért, oktatásában és oktatásáért végeztél.